

GOVOR MRŽNJE ONLINE u bosansko-hercegovačkom diskursu

Zahvaljujem se mr. Amili Ždralović na potpori i mentorstvu pri izradi ovog članka.

Ključne riječi: govor mržnje, online, sloboda govora, mržnja, diskriminacija, zakonodavstvo, portal, kleveta, zakonska regulacija

Sažetak: U ovom radu se vrši pregled postojeće prisutnosti govora mržnje u bosansko-hercegovačkom diskursu. Cilj ovog rada jeste ukazivanje na postojanje problema govora mržnje, te potrebu njenog sankcionisanja, kao i prikaz procvata govora mržnje na portalima. Radi lakšeg razumijevanja teme, definisan je pojam govora mržnje, njegovo razlikovanje od klevete, te je raspravljano o granici između slobode govora i govora mržnje. Postavlja se pitanje odgovornosti i potrebe regulacije govora mržnje online. Prikazana je postojeća međunarodna regulacija, kao i nedostatak konkretne i direktne definicije govora mržnje u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. Izvršen je osvrt na analizu Vijeća za štampu Bosne i Hercegovine, kao i analiza prisutnosti govora mržnje na jednom portalu na koje je ukazala postojeća analiza.

Keywords: hate speech, online, freedom of speech, hatred, discrimination, legislation, portal, slander, legal regulation

Summary: This paper is a survey of the existing presence of hate speech in discourse in Bosnia and Herzegovina. The objective of this paper is to point out the existence of the problem of hate speech and the necessity of its sanction, as well as to show that hate speech is widely spread on portals. The paper defines the concept of hate speech, differentiation from slander, and the border between freedom of speech and hate speech is being discussed for the purpose of easier understanding of the subject. There is a question of responsibility and the need of regulation of the hate speech online. The paper shows the existing international regulation and the lack of concrete and direct definition of the hate speech in Bosnia and Herzegovina legislation. The paper presents a review of the analysis of the Press Council of Bosnia and Herzegovina, as well as the analysis of the presence of hate speech in one portal identified by that analysis.

„U mržnji je strah.“ Niče

Uvod

Pomoću jezika i (zlo)uporabe slobode govora, ljudi kao i mediji šire mržnju kao sustav vrijednosti. Jedan od osnova na kojima počiva govor mržnje jeste sama mržnja. Dokle god postoji mržnja, postojati će i govor mržnje. Mržnja ruši moralne standarde koji bi djelovali kao prepreka daljnjem nasilju. U svemu ovome veliku odgovornost imaju mediji. Mediji daju informacije građanima, oni su njihov glas. Mediji stoljećima oblikuju javno mijenje. Međutim, sa takvom važnom ulogom dolazi i odgovornost. Informacije i obavijesti koje se iznose u javnost putem medija trebaju biti provjerene, utvrđene i iznesene na nepristrasan način. Moramo primijetiti da mediji podbacuju u ovoj ulozi. Kvalitet emisija na televizijskim programima, posebno informativnih emisija poput dnevnika su poražavajući. Često se ne vodi računa o tome na koji način su informacije predstavljene. Informacije nisu provjerene ili su uzete iz konteksta samo radi senzacionalizma koji povećava gledanost. Razvoj tehnologije je uzrokovao pojavu Interneta koji je svačiji i ničiji prostor. Internet daje slobodu objavljivanja kako provjerenih i korisnih informacija, tako i za predstavljanje i postavljanje mnoštva informacija – koje često nisu tačne, koje se koriste kao oblik manipulacije, za reklamiranje i u slične svrhe. Internet je bio i ranije virtuelno mjesto bez granica u kojem je moguće povezivanje van svakih državnih i drugih granica. Dostupnošću tehnoloških sredstava “običnim” ljudima, Internet je doživio svoju punu ekspanziju. Svijet nikada prije nije bio u tolikoj mjeri povezan, a toliko nezainteresovan i otuđen.

Internet daje slobodu, ali Internet ima svoju mračnu stranu – to je način lakšeg širenja mržnje, diskriminacije, netolerancije bez sankcija. Kao oblik infomisanja pojavili su se Internet portali. Na tim portalima imamo objedinjene različite informacije iz većeg broja izvora, pružajući brojne mogućnosti svojim čitateljima. Postali su novi oblik informisanja građana o svakodnevnim dešavanjima u svijetu i državi. Portali su pružili mogućnost komentaranja određene teme u komentarima. Tu se primijećuje procvat govora mržnje.

U ovom radu ćemo se posvetiti određivanju pojma govora mržnje. Također ćemo prikazati njegovu regulaciju u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, kao i njegovu regulaciju u međunarodnim dokumentima. Na kraju ćemo prikazati analizu zastupljenosti govora mržnje, uređenu od strane Vijeća štampe BiH, te kratku analizu aktualnog stanja.

Teoretska analiza pojma govora i mržnje

Pojmovi “govor” i “mržnja” su u svakodnevnoj, frekventnoj upotrebi. Svaki dan se koristimo govorom. Govor nam pomaže da se izjasnimo; da kažemo naše mišljenje o nečemu; da uspostavimo komunikaciju sa drugim i sl. Ukoliko razgovaramo sa nekom osobom “lice u lice” razaznajemo mnogo faktora koji nam pomažu da započnemo, vodimo i završimo komunikaciju. Ti faktori koji nam pomažu u uspostavljanju komunikacije mogu biti npr. ton glasa kojim se neka osoba obraća nama, te započinje razgovor, njen/njegov govor tijela iz čega možemo zaključiti da li je neka osoba raspoložena za razgovor ili nije. Također, možemo reći nešto i uvidjeti da je osoba pogrešno protumačila ono što smo htjeli reći, da smo povrijedili osjećanja, ponos te osobe i sl. Govor je uveliko vezan sa našim svakodnevnim ponašanjem i socijalizacijom u društvu.

No, šta je to govor? Kako objasniti i definisati sam pojam? Možemo reći da govor predstavlja vrstu jezične komunikacije koja je oblikovana ritmom rečenica, riječi i slogova. Bez govora nema ni jezika. Govor zauzima važnu sociološku ulogu u našim životima. Bez njega ne bi bilo jezika, ni kulture niti društva.

S druge strane, šta je to mržnja? Kakve veze ima mržnja sa govorom? Mržnja predstavlja intenzivan ljudski osjećaj koji se smatra jačim oblikom emocije od odbojnosti i prezira. Mržnja se često naziva negativnim osjećajem i označena kao suprotnost ljubavi. Mržnja može nastati zbog mnogo razloga npr. zbog osjećaja manje vrijednosti, zbog straha, zbog neuzvraćene ljubavi i sl. Kakve veze ima govor sa mržnjom? Mržnju izražavamo pomoću i kroz govor, kao što izražavamo naše ostale emocije.

Problem nastaje kada od ova dva pojma nastane novi - govor mržnje. Govor mržnje je oduvijek bio prisutan u svijetu. Može se reći da je u posljednje vrijeme prisutniji nego ikada, možda upravo kao posljedica razvoja komunikacijskih tehnologija i povezanosti u svijetu. O govoru mržnje se uveliko priča i diskutuje u svijetu, u regionu, ali i u Bosni i Hercegovini. S obzirom na nepromijenjenost situacije, odnosno njenog pogoršanja može se primijetiti kako sve poduzete akcije nisu dovoljne ili nisu dovoljno efektne. Ovo nije “stara” tema, nismo riješili problem i nismo zatvorili ovo poglavlje. O ovoj temi se treba svakodnevno raspravljati, tražiti rješenja, konstantno organizovati edukacije u vidu seminara, okruglih stolova koji bi bili dostupni građanima kao i akademskoj zajednici. Također, efikasan način podizanja svijesti javnosti o govoru mržnje bi bilo npr. snimanje reklamnih spotova.

Govor mržnje

Govor mržnje je prisutan na svakom kontinentu, u svakoj državi i upućen je prema svima – bez obzira na spol, rasu, boju kože, vjeroispovjest, starost, socijalni status i sl. Iako nema svjetski priznate definicije govora mržnje u nastavku ćemo se potruditi približiti i pojasniti ovaj pojam i pojavu.

U videu „Medijska pismenost : Govor mržnje”¹, na pitanje šta je govor mržnje, građani Bosne i Hercegovine odgovaraju da je to:

- buđenje negativnog osjećaja, stvaranje mržnje u nama

¹Kontić, Boro “*Medijska pismenost: Govor mržnje*”, (dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=HQijeTQw6Fw>, pristupljeno 14.01.2015. godine)

- propagiranje samo jednog mišljenja
- uglavnom je vezana za neko nacionalno, vjersko vrijeđanje
- da je itekako prisutno u našem duboko podijeljenom društvu
- da je to uvreda ili bilo kakvo kršenje osnovnih ljudskih prava

Ovakvi odgovori ispitanika nam pokazuju da imaju osjećaj šta je to govor mržnje, ali ne i da znaju šta je govor mržnje. Građani često ne prepoznaju, odnosno ne reaguju na date izjave u javnoj sferi koje su zapravo govor mržnje. To nam dalje ukazuje da građani, odnosno javnost nije dovoljno upoznata s ovim rastućim problemom, kao i to da nisu dovoljno educirani o tome.

No, šta je to govor mržnje? Kako ga definisati?

U Preporuci Vijeća Evrope (Preporuka br. R(97)20 o „Govoru mržnje”) pojam govor mržnje se definiše kao: „Govor mržnje podrazumijeva sve oblike izražavanja koji šire, raspiruju, podstiču ili pravdaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući tu i netoleranciju izraženu u formi agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacije i neprijateljstva prema manjinama i ljudima imigrantskog porijekla.”²

Govor mržnje ne mora biti baziran na lažima, može biti baziran i na činjenicama. Govor mržnje može biti i negiranje genocida, vrijeđanje religije ili ismijavanje osoba sa psihofizičkim nedostacima, intelektualnim poteškoćama i sl. Niko od učesnika u današnjem medijskom prostoru nije nevin – ni mi (građani), ni političari niti mediji. Svi mi doprinosimo širenju ovog problema. Možemo privatno misliti što god hoćemo, ali u momentu kada to javno izgovorimo, otkucamo i objavimo naša misao postaje javna. Od tog momenta ona utiče na sve ostale.

„Govor mržnje je nasilje. Govor mržnje je rat. Tanka je granica između govora i akcija. Danas govor mržnje, a sutra udarac u glavu. Isto tako je tanka i granica između slobode i momenta kada Sarajevo i BiH počinju da se sužavaju brzinom svjetlosti i trenutka kada se čovjek probudi u kutiji šibica, u zatvoru.”³

Prema mišljenju Bore Kontića, direktora Mediacentra Sarajevo, govor mržnje je prošao kroz više faza:

1. „prva faza su 90-te, rat i poslije rata
2. govor mržnje u BiH odjednom nestaje krajem 90-tih
3. ponovo se vraća 2005/06.godine i traje do dan danas”⁴

Na kraju možemo reći da govor mržnje predstavlja ona ponašanja kojima se u verbalnoj ili neverbalnoj komunikaciji izražava mržnja prema određenoj skupini/pojedincu, zasnovana na različitosti – nacionalnom porijeklu, rasnoj i etničkoj pripadnosti, boji kože, ekonomskom statusu, spolu, rodnom identitetu, spolnoj orijentaciji i sl. Govor mržnje promovira

²Preporuka Vijeća Evrope br. R (97)20, (dostupno na:

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec%2897%2920_en.pdf, pristupljeno 17.03.2015. godine)

³Đurković, Svetlana „*Crtice o govoru mržnje*“ (dostupno na: <http://www.media.ba/bs/etikaregulativa-novinarstvo-etika/crtice-o-govoru-mrznje>, pristupljeno 16.01.2015. godine)

⁴Kontić, Boro „*Medijska pismenost: Govor mržnje*“, (dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=HQjjeTQw6Fw>, pristupljeno 14.01.2015. godine)

diskriminaciju, ugrožava ljudska prava i dostojanstvo drugih ljudi, a samim tim ugrožava sigurnost i demokratsko ustrojstvo društava.

Govor mržnje i sloboda govora

Često je pitanje – gdje povući granicu između slobode govora/izražavanja i govora mržnje? Gdje završava sloboda govora, a gdje počinje govor mržnje?

Pravo na slobodu izražavanja je zajamčeno Ustavom BiH, kao i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (član 10) i Općom deklaracijom o ljudskim pravima (1948). Članom 19. Opće deklaracije o ljudskim pravima sloboda govora predstavlja pravo na slobodu izražavanja kao jednog od bitnih osnova demokratskog društva. Ona je neophodna za postojanje demokratske vlasti. To je univerzalno ljudsko pravo svakog pojedinca. Sloboda govora omogućava svakoj osobi slobodno izražavanje njenih misli i razmišljanja, pod uvjetom da takvo izražavanje ne vrijeđa druge i drugačije. Govor mržnje kao osnovu ima upravo vrijeđanje drugih i drugačijeg. Sloboda govora postoji, ali ona mora biti ograničena pravom drugog da ne bude obuhvaćen govorom mržnje, pravo drugog da ne bude vrijeđan i sl. Sloboda jednog je ograničena slobodom i pravom drugog. To je nužno ograničenje slobode, ako nastojimo živjeti u zajedništvu.

Kako prepoznati govor mržnje?

Andrew Smith, pravni ekspert organizacije „Član 19“ koja se zalaže za slobodu govora u intervjuu navodi moguće načine da se prepozna govor mržnje:

1. „kontekst u kojem se govor koristi (politički, historijski kontekst)
2. namjera govornika
3. identifikovanje govornika (tj. treba razlikovati one koji imaju veći uticaj na društvo i publiku)
4. način na koji se taj govor prenosi
5. kanal putem kojeg se govor mržnje prenosi
6. realna mogućnost da se tim govorom nanese šteta (mogućnost izazivanja nasilja i sl.)”⁵

Možemo zaključiti da su sloboda govora i govor mržnje dva različita pojma koja moramo razlikovati. Govor mržnje nije nikada sloboda govora, to je zloupotreba slobode govora.

Govor mržnje i kleveta

Govor mržnje se često poistovjećuje sa klevetom, uvredom i pravom na drugačije mišljenje. Ali takve stvari bi trebalo striktno razlikovati. Kleveta predstavlja iznošenje ili prenošenje nečeg neistinitog što može štetiti njegovoj časti ili ugledu. Lice je odgovorno za štetu koja nastaje ako je namjerno ili iz nepažnje iznijelo te neistinite činjenice. Možemo vidjeti da je kleveta iznošenje nečeg neistinitog, dok govor mržnje može biti baziran i na istinitim

⁵Intervju sa Andrew Smithom, pravnim ekspertom organizacije „Član 19“ koja se zalaže sa slobodu govora, (dostupno na: <http://www.media.ba/bs/magazin-etika/interview-andrew-smith-ne-glasati-za-politicare-koji-koriste-govor-mrznje>, pristupljeno 16.01.2015.godine)

činjenicama. Kleveta šteti časti ili ugledu lica, dok govor mržnje može pozivati i na nasilje. Sa druge strane, sloboda mišljenja i izražavanja je pravo da lice ne bude uznemiravano zbog svog mišljenja. Mišljenje je opet ograničeno i pretvara se u govor mržnje u onom momentu kada izražava poziv na diskriminaciju i netoleranciju.

Zakonska regulacija na međunarodnom nivou

Brojni međunarodni dokumenti govore o značaju slobode izražavanja, ali i o sprečavanju govora mržnje u vidu legitimnog ograničavanja slobode izražavanja. Prije svega u Povelji Ujedinjenih naroda, u njenom članu 55(c), obavezuje sve države članice na poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve, bez obzira na rasu, spol, jezik ili vjeru.

U članu 10. EKLJP je definisana sloboda izražavanja kao pravo koje uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez uplitanja vlasti. Međutim, ostvarivanje ovih sloboda je ograničeno u slučajevima predviđenim zakonom, ili podliježe nekim drugim formalnostima koje su neophodne za život u demokratskom društvu. Bosna i Hercegovina je direktno inkorporirala Evropsku konvenciju u domaći pravni sistem, dajući joj prioritet nad drugim zakonima.

Značajni međunarodni dokumenti za ovu oblast su i Konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965), te Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966). Konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (CERD) govori o konkretnim mjerama koje se moraju poduzeti u borbi protiv rasne diskriminacije, kao i bilo kojeg oblika propagiranja, poziva na mržnju i rat. Međunarodni pakt o građanskim i političkim stvarima nalaže državama potpisnicama zabranu svake ratne propagande, pozivanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.

Već je ranije u tekstu navedena Preporuka Vijeća Evrope br. (97)20 koja je definisala pojam „govor mržnje” kao oblike izražavanja koji šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju mržnju po bilo kojoj osnovi, koji su zasnovani na netoleranciji. Problem pri definisanju govora mržnje jeste mogućnost da se ograniči sloboda govora i više nego što je potrebno. Ovo je najvjerojatnije razlog zašto ne postoji neka precizna definicija ovog pojma na svjetskom nivou. Prema principu jedan (eng. Principle 1) ove Preporuke vlade država članica, javne figure, javne ustanove na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, kao i zvaničnici imaju posebnu odgovornost da se suzdrže od davanja izjava (posebno u medijima) koje mogu biti shvaćene kao govor mržnje. Sve države članice su dužne sankcionisati govor mržnje u svojim zakonodavstvima, ali na način koji ne dozvoljava arbitrarnost. Principi u ovoj Preporuci dalje navode kako države članice trebaju prilagoditi svoja zakonodavstva ovim principima, kao i da njihovi sudovi moraju voditi računa o javnim ličnostima i njihovoj posebnoj odgovornosti pri davanju izjava, te pozivaju na odgovornost medija koji učestvuju u širenju takvih ideja kao dijela svoje emisije.

Zakonska regulacija u BiH

Govor mržnje je regulisan Krivičnim zakonom BiH (član 145, stav 1), Krivičnim zakonom FBiH (član 163), Krivičnim zakonom RS (član 300), kao i Krivičnim zakonom Brčko Distrikta (član 160).

Krivični zakon BiH u članu 145, povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina, propisuje:

„Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti, političkom ili drugom uvjerenju, polu, seksualnom opredjeljenju, jeziku, obrazovanju, društvenom položaju ili socijalnom porijeklu, uskrati ili ograniči građanska prava utvrđena Ustavom Bosne i Hercegovine, ratificiranim međunarodnim ugovorom, zakonom Bosne i Hercegovine, drugim propisom Bosne i Hercegovine ili općim aktom Bosne i Hercegovine, ili koja na osnovu ove razlike ili pripadnosti ili kojem drugom položaju daje građanima neopravdane povlastice ili pogodnosti, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.”⁶

Krivični zakon Federacije BiH u članu 163, izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razora ili netrpeljivosti, propisuje:

„(1) Ko javno izaziva ili raspaljuje narodnosnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Federaciji, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini prisilom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi narodnosnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih simbola, sknavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Kaznom iz stava 2. ovog člana kaznit će se ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini zloupotrebom položaja ili ovlašćenja, ili ako je zbog tog djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Federaciji.

(4) Ko krivično djelo iz stava 2. ovog člana učini zloupotrebom položaja ili ovlasti, ili ako je zbog tog djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Federaciji, kaznit će kaznom zatvora od jedne do deset godina“⁷

Krivični zakon Republike Srpske u članu 390, izazivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje razora ili netrpeljivosti, propisuje:

„(1) Ko izaziva ili raspaljuje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost, ili širi ideje o superiornosti jedne rase ili naroda nad drugim, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda i ostalih koji žive u Republici Srpskoj, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.

(4) Materijal i predmeti koji nose poruke iz stava 1. ovog člana, kao i sredstva za njihovu izradu, razmnožavanje ili rasturanje, oduzeće se.”⁸

⁶*Krivični zakon BiH*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10, 47/14, 22/15 (dostupno na:

http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/zakoni/ba/krivicni_zakon_3_03_-_bos.pdf, pristupljeno 17.03.2015. godine)

⁷*Krivični zakon FBiH*, Službeni list Federacije Bosne i Hercegovine br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 (dostupno na: http://www.oss.ba/dokumenti/Krivicni_zakon_FBIH.pdf, pristupljeno 17.03.2015. godine)

⁸*Krivični zakon RS*, Službeni glasnik RS br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13 (dostupno na: http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/zakoni/Krivicni_zakon_lat_RS_49_03.pdf, prisupljeno 17.03.2015. godine)

U Krivičnom zakonu Brčko Distrikta u članu 160, izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti, propisuje:

„(1) Ko javno izaziva ili raspaljuje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Brčko Distriktu, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(2) Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana učini prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Kaznom iz stava 2 ovoga člana kaznit će se ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana učini zloupotrebom položaja ili ovlaštenja, ili ako je zbog tog djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Brčko Distriktu, kaznit će kaznom zatvora od jedne do deset godina.“⁹

Iz navedenih članova se može primijetiti da postoje sankcije predviđene za poticanje mržnje, razora ili netrpeljivosti na svim nivoima (od državnog do entitetskog nivoa, odnosno nivoa distrikta). Iako se ovdje ne spominje direktno pojam „govor mržnje“, smatra se da je pitanje sankcija oko ovog problema riješen upravo u ovim članovima, tj. podvode se pod „izazivanje vjerske i nacionalne mržnje i netrpeljivosti“.

Pored ovih zakona, kao značajne zakone koje se odnose na ovo pitanje, imamo i Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH.

Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini je donijelo Kodeksu za štampu Bosne i Hercegovine, čiji je cilj da postavi osnove Sistema samouređivanja u štampi i online medijima. Kodeks u članu 3 (Huškanje) navodi: „Novinari će u svakom trenutku biti svjesni opasnosti koja se javlja kada mediji govorom mržnje podstiču diskriminaciju i netoleranciju.

Imajući u vidu takvu opasnost, novinari će dati sve od sebe kako ne bi huškali i/ili podsticali mržnju i/ili nejednakost na osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, religije, pola, seksualne orijentacije, fizičke onesposobljenosti ili mentalnog stanja. Novinari neće ni pod kakvim okolnostima podsticati krivična djela ili nasilje.“¹⁰

Vidjevši ovaj pravni okvir, nameće se pitanje kakva je sudska praksa u BiH po ovom pitanju:

- „od rata do danas nije održano nijedno suđenje za kd. mržnje;
- u posljednje tri godine ukupno je bilo 350 tužbi za klevetu (parnični postupak), od kojih je oko 50 povučeno ili odbačeno, oko 150 presuđeno u prvostepenom postupku, od čega oko stotinu u drugostepenom postupku;
- Presuđena obeštećenja iznose od 1.000 do 20.000 KM. Većina su između 2.000 i 8.000 KM;“¹¹

⁹Krivični zakon Brčko Distrikta, Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine br. 10/03, 45/04, 06/05, 21/10, 52/11 (dostupno na: <http://www.skupstinabd.ba/zakoni/2013/Krivicni%20zakon,%20preciscen%20tekst%20B.pdf>, pristupljeno 17.03.2015. godine)

¹⁰Kodeks za štampu i online medije BiH (dostupno na: http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9, pristupljeno 16.01.2015. godine)

¹¹Halilović, Mehmed „Diskriminacija i mržnja na balkanski način“ (dostupno na: <http://www.media.ba/bs/etikaregulativa-novinarstvo-etika/diskriminacija-i-mrznja-na-balkanski-nacin>, 16.01.2015. godine)

Portali i govor mržnje

U ovom dijelu teksta ćemo se baviti jednom studijom slučaja, kojom se želi pokazati na koji se način unatoč postojećom pravnom regulativom, govor mržnje u svijesti građana shvata ili kao sloboda govora ili ne prepoznavanje govora mržnje. Također se želi ukazati na ignoriranje govora mržnje od strane medija, tj. portala u ovoj konkretnoj studiji. Portali u Bosni i Hercegovini su postali vrlo popularan način dolaska do svakodnevnih informacija o svijetu, regionu i dešavanjima u državi. Većina portala u Bosni i Hercegovini ima opciju za komentarisanje. Na nekim portalima je potrebna registracija kako bi se mogao ostaviti komentar, ali i kada je tražena registracija uglavnom se koriste nadimci. Uprkos pravilima za korištenje i pristup forumima, govor mržnje se može vrlo lako uočiti. Iako su neki vlasnici, urednici portala voljni obavijestiti nadležne organe o neprimjerenom komentaru, ta obavijest često ne bude provjerena, odnosno sankcionisana i blokirana. Mnogi smatraju da je samoregulacija jedini način suočavanja online medija sa govorom mržnje. Daljni problemi koji se pojavljuju jeste da krivično gonjenje počinitelja postaje komplikovanije ako je riječ npr. o anonimnom komentaru postavljenom na neregistrovanom web portalu. Većina portala imaju svoje uslove korištenja i pravila. Neki portali, poput BUKA portala koriste sistem filtriranja/odobravanja komentara, dok su se drugi odlučili na radikalni potez ukidanja opcije komentarisanja. Postoji mogućnost otkrivanja IP adrese korisnika koja bi bila prosljeđena nadležnim organima. Tu postupak, odnosno daljna procedura najčešće prestaje.

„Iako su portali, blogovi, forumi postali de facto prostor za sijanje nekontrolisane mržnje i isključivanja, upravo su ovi novi mediji istovremeno i potencijalne arene gdje se danas bje bitka protiv govora mržnje. S obzirom na relativnu ‘anarhičnost’ i slobodu internetske komunikacije u odnosu na tradicionalne medije, ovi formati omogućavaju veću interakciju publike, nude raznovrsnija mišljenja u vidu komentara i tako dodatno oblikuju javno mnijenje. Naravno, ne smijemo zaboraviti na političku ekonomiju i ovih medija što uključuje njihov način finansiranja ali i spregu vlasničko-uredničkih odnosa koji umnogome diktiraju njihov sadržaj, te na još uvijek relativno malu internetsku penetraciju, koja se u BiH procjenjuje na između 20-30%, s tim da su procenti u gradovima daleko veći.”¹²

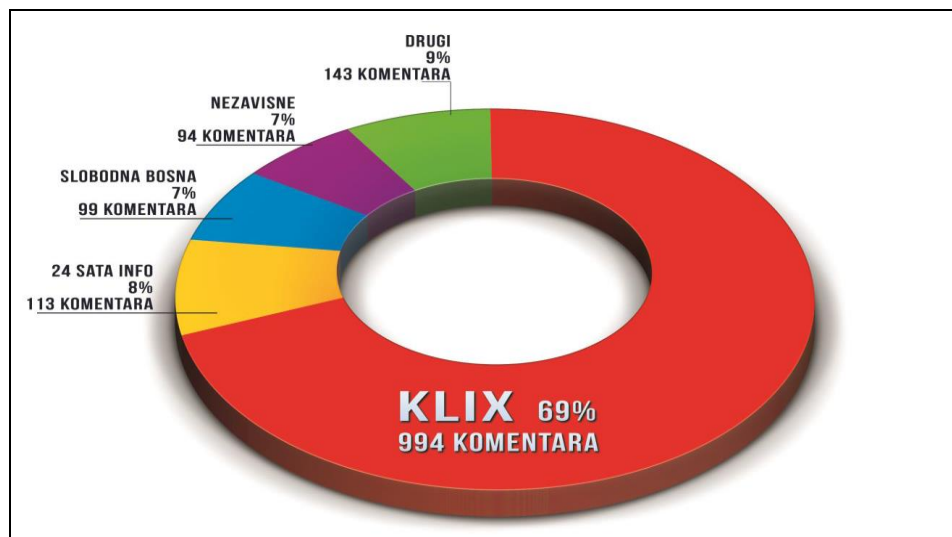
Postavlja se pitanje kako je došlo do ovakvog ponašanja/komentarisanja u online svijetu? Većina autora koji se bave ovim pitanjem slažu se da u online svijetu nema sankcije koja bi se mogla usporediti sa sankcijom u stvarnosti. Korisnici online svijeta se suočavaju sa problemima poput disocijativne anonimnosti, nevidljivosti (zbog toga što ne vidimo osobu s kojom komuniciramo, te joj govorimo stvari koje u stvarnosti nikada ne bi rekli).¹³

Što se tiče statistike u pogledu govora mržnje na portalima, može se primijetiti da je od 42 portala govor mržnje zabilježen na 22, prema analizi Vijeća za štampu u Bosne i Hercegovine¹⁴ iz 2014. godine. U ovoj analizi su razmatrane reakcije na komentare koje su postavljani u svrhu zaustavljanja govora mržnje. Zaključeno je da je bilo 11 pozitivnih i 12 negativnih reakcija. U nastavku će uslijediti grafički prikaz zastupljenosti govora mržnje na portalima(16.08.-19.10.2014. godine) preuzetog iz brošure.

¹²Majstorović, Daniela „*Alternative govoru mržnje u postjugoslovenskim medijima*“ (dostupno na: <http://www.media.ba/bs/medijska-politika-regulativa-teme-i-resursi/alternative-govoru-mrznje-u-postjugoslovenskim-medijima>, pristupljeno 16. 01.2015. godine)

¹³Pogledaj više na: <http://www.media.ba/bs/magazin-mreze-i-web/druga-strana-govora-mrznje-na-internetu>

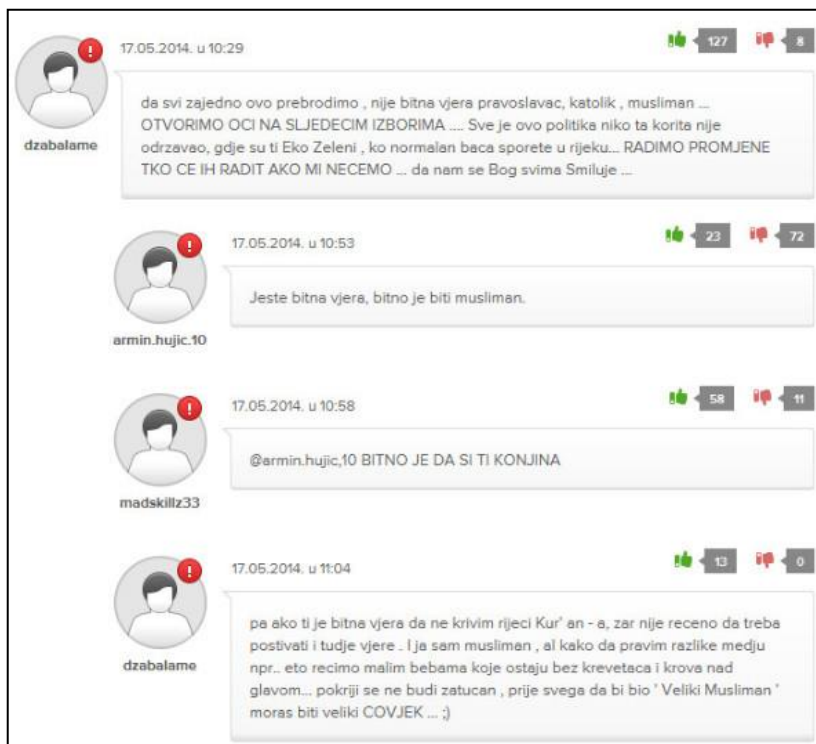
¹⁴Pogledati više u brošuri „*Stop govor mržnje*“ (dostupno na: http://www.media.ba/sites/default/files/stop_govor_mrznje_-_brosura.pdf, prisupljeno 16.01.2015. godine)

Slika 1: Grafički je prikazana zastupljenost govora mržnje na portalima tokom perioda monitoringa od 16.8. do 19.10. 2014. godine

Izvor 1: Brošura „Stop govor mržnje“ (dostupno na: http://www.media.ba/sites/default/files/stop_govor_mrznje_-_brošura.pdf, prisupljeno 16.01.2015.godine)

Ono što se da zaključiti (na osnovu detaljne analize koju je uradilo Vijeće za štampu 2014. godine), jeste da se situacija nije drastično promijenila, može se čak reći da je situacija ostala nepromijenjena što se tiče određenih portala. Iako su neke akcije ovakvog karaktera dovele do toga da se ukine mogućnost komentarisanja ili uvođenje određenog vida kontrole, neki od najčitanijih i najposjećenijih portala, poput Klix.ba nisu promijenili svoje stanovište. Urađena je kratka analiza (promatranje) vijesti na Klix.ba portalu (s obzirom da je na ovom portalu zabilježen najveći postotak korištenja govora mržnje) u periodu od 22.04.2013. do 11.06.2013.

Slika 2: Primjer govora mržnje

Izvor 2: Portal Klix.ba od 17.05.2014. godine

godine, te 07.02, 01.03, 06.06.2014. godine. Ovom malom (i u donosu na analizu Vijeća)

površnom analizom se želi pokazati kako se (skoro) ništa nije promijenilo. Govor mržnje je i dalje najviše zastupljen i dopušten/tolerisan na portalu Klix.ba. Možda dijelom to ignoriranje prisutnog govora mržnje doprinosi popularnosti ovog portala.

Na ovom portalu se može primijetiti kako korisnici portala koji postavljaju komentare znaju jedni za druge (poznaju se po nadimcima ili sklonosti ka reagovanju na određenu tematiku). Ukoliko portal zabrani davanje komentara na određenu vijest, komentatori stavljaju svoje komentare koji se odnose na te teme/vijesti na drugu na kojoj ne stoji zabrana, a kada postavke komentare koji su često popraćeni govorom mržnje, portal ne radi (skoro) ništa da se takvi komentari uklone i izbrišu, a daljno komentarisanje koje uključuje govor mržnje blokira. Također, pokušaj provođenja sistema davanja "minusa" na komentare se pokazao kao neuspješan pokušaj reguliranja neprimjerenih komentara. Osoba koja komentariše na neprimjeren način prikupi dovoljan broj "minusa", koji su dodijeljeni od strane drugih korisnika portala, samo napravi novi profil sa sličnim imenom i opet se koristi govorom mržnje, a svi drugi korisnici znaju da je riječ o istoj osobi. Opcija „prijavi komentar“ je prisutna na portalima kao i program pomoću kojeg korisnici portala mogu prijaviti komentar drugog korisnika.

Slika 3: Primjer uvođenja opcije prijavljivanja neprimjerenih komentara

Izvor 3: Portal Klix.ba (dostupno na: <https://hr-facebook.com/Klix.ba/photos/a.94335621820.98516.46371241820/1015218795484821/>, pristupljeno 24.03.2015. godine) na portalu Klix.ba

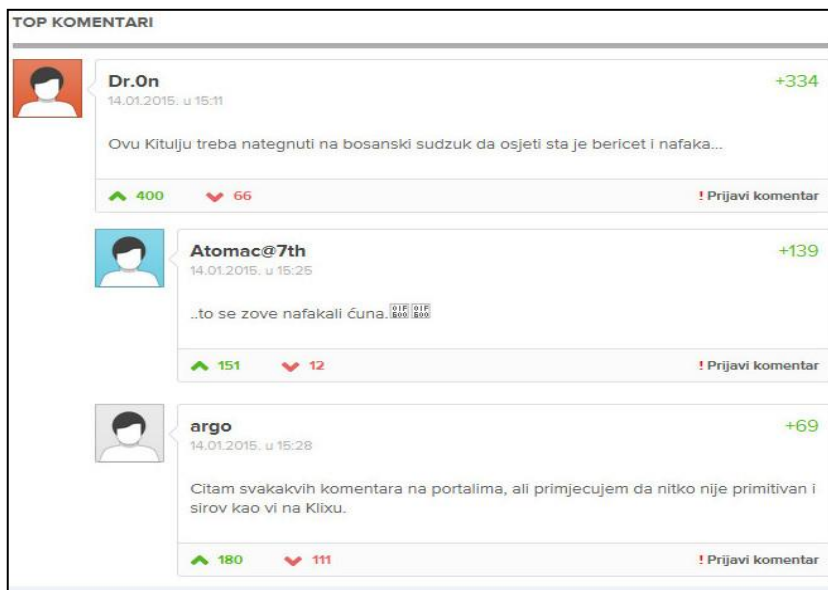
Portal Klix.ba je 2014. godine uveo opciju „prijavi komentar“ ukoliko je komentar spam, vrijeđanje ili reklama. Korisnici nisu podržali ovu opciju smatrajući da je riječ o ograničavanju slobode, te podržavaju takav vid govora znajući da to donosi profit. U pravilima i uslovima korištenja, Klix.ba navodi kako portal zadržava pravo da obriše komentar bez najave i objašnjenja, ali također navodi, kako zbog velikog broja komentara portal nije dužan da obriše sve komentare koji krše pravila. Da bi korisnici mogli komentarisati temu, potrebno je da bude registrovan na forumu. U pravilima i uslovima korištenja svi podaci koji su upisani prilikom registracije se unose u bazu podataka. Zanimljiva je slijedeći uslov korištenja mogućnosti komentarisanja na portalu: „Vi zadržavate svu odgovornost za sadržaj vaših poruka i odričete

svu odgovornost portala Klix.ba po bilo kojem osnovu vezanim za Vaše poruke.¹⁵ Portal se na ovaj način u potpunosti ogradio od odgovornosti, što je sa jedne strane razumljivo, a s druge strane se mora primijetiti nedostatak sankcija. Općenito govoreći za sve portale, sankcija koja uslijedi je onemogućavanje pristupa računima na rok od 24 sata, na tjedan dana, produljenje onemogućavanjem pristupa, prijavljivanje nadležnim organima.

Daljna analiza Vijeća za štampu BiH govori o tome koja je osnova uzeta za govor mržnje. Najčešće je riječ o neprimjerenim komentarima na nacionalnoj, rasnoj i vjerskoj osnovi (86%). Veliki dio komentara je upućen drugim komentatorima. Često se dešava da se dva ili više korisnika na portalu svađaju/koriste govor mržnje samo da bi se međusobno vrijeđali, bez obzira ispod koje teme stoje ti komentari, bez povezanosti sa temom koja je na toj stranici objavljena. Možemo zaključiti da postoji neometano i konstantno prisustvo govora mržnje, a okolnosti u

kojima nastaje su izuzetno povoljne. Ovakva situacija je nastavljena i u 2015. godini.

„Zbog činjenice da se govor mržnje u komentarima na web portalima u njegovom najvećem obimu, 69%, manifestira na jednom portalu – Klix.ba, naša je preporuka da se ovom konkretnom portalu posveti posebna pažnja i pomoć u cilju rješavanja problema neodgovornih posjetilaca koji koriste datu mogućnost izražavanja mišljenja i stavova.“¹⁶ Ovo je bio stav Vijeća za štampu 2014. godine. Komentar na ovoj stranici je slikan 2015. godine, daje se zaključak kako ovaj

Slika 4: Primjer neprimjerenih komentara vezane za dolazak predsjednika jedne od susjednih zemalja

Izvor 4: Portal Klix.ba od 14.01.2015. godine

portal između ostalog profitira na “slobodi” komentarisanja. Bez obzira na uslove korištenja koji su definisani prilikom stvaranja profila za postavljanje komentara, na ovom portalu nije spriječen govor mržnje, čak je ignorisan. Urednici nekih portala su uklonili mogućnost komentarisanja, te su korisnici samo pronašli drugo mjesto gdje će govor mržnje biti tolerisan, a prema statistikama to je upravo portal Klix.ba.

¹⁵Portal Klix.ba (dostupno na: <http://www.klix.ba/uslovi>, pristupljeno 24.03.2015. godine)

¹⁶Brošura Vijeća za štampu BiH „Stop govor mržnje“ (dostupno na: http://www.media.ba/sites/default/files/stop_govor_mrznje_-_brosura.pdf, prisupljeno 16.01.2015. godine)

Slika 5: Primjer neprimjerenih komentara od 2013. godine

Izvor 5: Portal Klix.ba od 09.06.2013. godine

u najtežem slučaju do zločina. Govor mržnje jedan dan, drugi dan naslije. Od izuzetne važnosti jeste prepoznati ovaj problem, te stvoriti efikasniji sistem zaštite i sankcija. Iz priloženog možemo vidjeti da se cijeli postupak zaustavlja pred institucijama koje su zatrpane drugim slučajevima. Upravo iz takve situacije proizilazi prostor za govor mržnje, kao da je to problem kojeg ostavljamo za “sutra”, nesvjesni će to “sutra” možda biti prekasno.

Zaključak

Jedno od glavnih uzroka ovakvog “procvata” govora mržnje jeste nespremnost zakonodavnog okvira da se prilagodi potrebama, kao i neefikasnost odgovornih organa, te nespremnost tih istih organa da provode sankcije nad prekršiocima. Postoje pravna pravila koja regulišu govor mržnje, ali u praksi se ona ne primjenjuju. Prigovori građana i medija postoje, ali sve završava na prigovorima. Govor mržnje je danas prisutan u svim sferama bosanskohercegovačkog društva. Možemo primijetiti da je govor mržnje godinama prisutan na Internet portalima i drugim medijima. Govor mržnje vodi ka nasilju, kršenju ljudskih prava, stvaranju i održavanju nezdrave i neadekvatne kulture dijaloga i

Literatura:

Elektronski izvori:

Zakoni, pdf izvori:

1. **Preporuka Vijeća Evrope br. R (97)20, Preuzeto** 17.03.2015. sa http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec%2897%2920_en.pdf
2. **Krivični zakon BiH**, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10, 47/14, 22/15, **Preuzeto** 17.03.2015. sa http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/zakoni/ba/krivicni_zakon_3_03_-_bos.pdf
3. **Krivični zakon FBiH**, Službeni list Federacije Bosne i Hercegovine br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, **Preuzeto** 17.03.2015. sa http://www.oss.ba/dokumenti/Krivicni_zakon_FBIH.pdf
4. **Krivični zakon RS**, Službeni glasnik RS br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13, **Preuzeto** 17.03.2015. sa http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/zakoni/Krivicni_zakon_lat_RS_49_03.pdf
5. **Krivični zakon Brčko Distrikta**, Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine br. 10/03, 45/04, 06/05, 21/10, 52/11, **Preuzeto** 17.03.2015. sa <http://www.skupstinabd.ba/zakoni/2013/Krivicni%20zakon,%20preciscen%20tekst%20B.pdf>
6. **Kodeks za štampu i online medije BiH**, **Preuzeto** 16.01.2015. sa http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9
7. **Brosura Vijeća za Štampu BiH, (2014.)**, „*Stop govor mržnje*“, **Preuzeto** 16.01.2015. sa http://www.media.ba/sites/default/files/stop_govor_mrznje_-_brosura.pdf

Elektronski izvori:

8. **Kontić, B. (08.04.2013.)** „*Medijska pismenost: Govor mržnje*“, **Preuzeto** 14.01.2015. sa <https://www.youtube.com/watch?v=HQjjeTQw6Fw>
9. **Đurković, S. (23.06. 2010.)**, „*Crtice o govoru mržnje*“, **Preuzeto** 16.01.2015. sa <http://www.media.ba/bs/etikaregulativa-novinarstvo-etika/crtice-o-govoru-mrznje>
10. **Andrew, S. (26.06.2013.)**, „*Intervju*“, **Preuzeto** 16.01.2015. sa <http://www.media.ba/bs/magazin-etika/interview-andrew-smith-ne-glasati-za-politicare-koji-koriste-govor-mrznje>
11. **Halilović, M. (16.06.2006.)**, „*Diskriminacija i mržnja na balkanski način*“, **Preuzeto** 16.01.2015. sa <http://www.media.ba/bs/etikaregulativa-novinarstvo-etika/diskriminacija-i-mrznja-na-balkanski-nacin>
12. **Majstorović, D. (26.01.2011.)** „*Alternative govoru mržnje u postjugoslovenskim medijima*“ **Preuzeto** 16.01.2015. sa <http://www.media.ba/bs/medijska-politika-regulativa-teme-i-resursi/alternative-govoru-mrznje-u-postjugoslovenskim-medijima>
13. **Žuna E. (11.12.2013.)** „*Druga strana govora mržnje na internetu*“, **Preuzeto** 16.01.2015. sa <http://www.media.ba/bs/magazin-mreze-i-web/druga-strana-govora-mrznje-na-internetu>
14. **Portal Klix.ba, Preuzeto** 24.03.2015. sa <http://www.klix.ba/uslovi>

Slike:

Slika 5: Grafički je prikazana zastupljenost govora mržnje na portalima tokom perioda monitoringa od 16.8. do 19.10. 2014. godine

Izvor 6: Brošura „*Stop govor mržnje*“ (dostupno na: http://www.media.ba/sites/default/files/stop_govor_mrznje_-_brošura.pdf, prisupljeno 16.01.2015.godine)

Slika 2: Primjer govora mržnje

Izvor 2: Portal Klix.ba od 17.05.2014. godine

Slika 3: Primjer uvodjenja opcije prijavljivanja neprimjerenih komentara

Izvor 3: Portal Klix.ba (dostupno na: <https://hr-hr.facebook.com/Klix.ba/photos/a.94335621820.98516.46371241820/1015218795484821/>, pristupljeno 24.03.2015. godine)
na portalu Klix.ba

Slika 4: Primjer neprimjerenih komentara vezane za dolazak predsjednika jedne od susjednih zemalja

Izvor 4: Portal Klix.ba od 14.01.2015. godine

Slika 5: Primjer neprimjerenih komentara od 2013. godine

Izvor 5: Portal Klix.ba od 09.06.2013. godine